

A FENNTARTHATÓ VÁROS

TÓTH I. JÁNOS

Az emberek többsége városokban lakik és arányuk folyamatosan nő. Korunk egyik alapvető folyamata a városiasodás és azon belül a nagyvárosokba, sőt világvárosokba való költözés. Általában nagyvárosnak (city) nevezünk bármilyen urbánus entitást, ha az sűrűn lakott, szerkezetileg elég nagy, és ha lakóinak a munkája már nem áll közvetlen összefüggésben az élelmiszertermeléssel.¹ A várost azonban nemcsak a nagy népességszám jellemez, hanem az a központi szerep is, amit az adott régióban betölt. A nagyvárosokon belül egy új csoportot képeznek a világvárosok (global vagy world city, esetleg world center), úgy, mint New York, London, Tokió. A 10 milliós népességet is meghaladó megapoliszok száma már most is harminc. 2050-re az emberek 70-80% városban fog élni. Ezért az emberiség fenntartható fejlődésének az előfeltétele a nagyvárosok fenntartható fejlődése. Először három klasszikus szerző segítségével vizsgálom meg a városok lényegi sajátosságait a múltban, majd a fenntartható fejlődés eszméjét alkalmazva a városok lehetséges és kívánatos jövőjét vizsgálom.

OSWALD SPENGLER

A modern társadalom – spengleri értelemben a nyugati-fausti civilizáció – belső viszonyait elemezve a *Nyugat alkonya* alapvető választóvonalat húz a vidék és a világváros között.² Spengler szerint a kultúra kezdetén az emberek többsége áttért a mezőgazdaságra. A vidéki életformát folytató parasztok a földből élnek és a földhöz rögzítettek, metaforikusan szólva növényi életformát folytatnak.

„A földműveléssel azonban gyökeres fordulat következett be aki ás és szánt, az a természetet nem kirabolni, hanem megváltoztatni akarja. »Elültetni« nem azt jelenti, hogy elveszünk valamit, hanem azt, hogy létrehozunk valamit. De ezáltal magunk is növényekké válunk, közelebről paraszttokká.»³

¹ Niemelä, J. (1999): Is there a need for a theory of urban ecology? *Urban Ecosystems*, 3: 57-65

² Csejtei Dezső és Juhász Anikó: *Oswald Spengler élete és filozófiája*. Attraktor Kiadó, Máriabesenyő-Gödöllő, 2009. 151.

³ Oswald Spengler: *A Nyugat alkonya. A világtörténelem morfológiájának körvonalai 1-2.*; Európa Kiadó, 1994 2. kötet, 125.

Spengler téved, hiszen a paraszt is ki tudja zsákmányolni a természetet. Mindamellett az igaz, hogy a régi mezőgazdaság sokkal ökológikusabb és fenntarthatóbb volt, mint a modern. A falvakban, illetve mezővárosokban élő parasztok központi értéke a vallás, a nemzet és a gyermekáldás. *„Ősi népek bő gyermekáldása természeti jelenség, amelynek meglétén senki sem morfondírozik még kevésbé hasznán vagy a kárán.”*⁴

A másik végletet a világvárosok jelentik, amelyeknek legfontosabb rétege a nagyvárosi entellektüel, aki gyökértelen, mert bármelyik nagyváros lehet az élőhelye, vallástalan és eszméi virtuálisak, önmagukból „táplálkozóak”. Ez a típust Spengler *intellektuális nomádnak* nevezi, de szemben a nemzeti-szocialista ideológusokkal, akik ezt a típust a zsidósághoz „kapcsolják”, Spengler a rasszok „visszaszorulásáról” és jelentéktelenné válásáról beszél.⁵

A vidék és a világváros közötti különbségtételre emlékezett a David Goodhart által javasolt „*valahol*” (Somewhere) és „*bárhol*” (Anywhere) közötti megkülönböztetés. Az előbbi csoportba azok a tipikusan vidéki emberek tartoznak, akik határozott nemzeti identitással rendelkeznek és csak a saját közegükben tudnak és akarnak élni, míg az utóbbi csoportba azok a tipikusan nagyvárosi és kozmopolita emberek tartoznak, akik bármely világvárosban jól elboldogulnak.⁶ A politikai vezetők, ahogy a média és a gazdaság vezetői is többnyire a „bárhol” csoport kozmopolita embereiből állnak, akik sokáig szisztematikusan mellőzték a „valahol” csoporthoz tartozó emberek, rétegek és osztályok érdekeit. Újabban azonban ez a csoport is elkezdte hallatni a hangját, amelyet olyan meglepő választási eredmények is mutatnak, mint pl. Brexit, Trump, Bolsonaro.

A város fejlődését Spengler a következőképp összegzi: *„Az ősi mezővárosból nő ki, válik kultúrvárossá és végül világvárossá; feláldozza teremtőjének vérének és lelkét e nagyszerű fejlődés és annak végső virága, a civilizáció szellemének oltárán megsemmisíti önmagát is.”*⁷ A fenti gondolatmenetet úgy is értelmezhetjük, hogy kezdetben a kultúra és benne a vidéki életforma még stabil és fenntartható, addig a civilizáció csúcspontját jelentő világváros felszámolja magát, vagyis az egy fenntarthatatlan entitás. Ennek pedig elsődleges oka a nagyvárosokra jellemző túlságosan alacsony termékenység. Szerinte egy nép kipusztulásának kezdőpontja az, mikor már indokokat keresnek a gyermekek megszületéséhez. *„Nemcsak azért maradnak el a gyermekek, mert nem születnek meg, hanem mindenekelőtt azért, mert a*

⁴ Spengler i.m. 147.

⁵ Csejtei – Juhász i.m.

⁶ David Goodhart: *The Road to Somewhere: The Populist Revolt and the Future of Politics*. C. Hurst & Co. 2017.

⁷ Spengler i.m. 151.

végsockig feszített intelligencia már semmi okot sem lát a létezésükre.”⁸ A világvárosok termékenységének a zuhanását egy ideig kompenzálja a vidékiek bőségesebb gyermekáldása. Ez a kettőség már Budapest esetében is megfigyelhető, ahol a termékenységi arányszám alacsonyabb, mint az országos átlag.⁹ Shanghai példája még markánsabban mutatja ezt az ellentétet. A város lakossága az elmúlt évtizedekben gyorsan nőtt jelenleg (2017) 24,2 millió fő, miközben a megacity lakóinak a termékenységi arányszáma 0,6 gyerek/nő, vagyis extrém alacsony.¹⁰

„Ezen a lépcsőfokon veszi kezdetét minden civilizációban az iszonyú elnéptelenedés több száz éves stádiuma. A kultúrák emberiségének teljes piramisa tűnik el. A csúcstól lefelé haladva bontódik le; először a világvárosok, aztán a provinciavárosok, végül a vidék, amely a városok elnéptelenedését egy ideig még késlelteti azzal, hogy lakosságának színe-java tömegesen a városba özönlik. Végül csak a primitív vér marad, de erős, ígéretes elemeitől megfosztva.”¹¹

Spenglernek ez a demográfiai víziója rendkívüli intuícióval jelzi előre a városiasodással együtt a gyermekvállalás elutasítását. Később, ahogy a vidék is urbanizálódik, vagyis átveszi a világvárosi értékeket, úgy az egész civilizáció lassan eltűnik. A nyugati-fausti kultúrkör esetében az elnéptelenedés korszakát a szerző a 21. és a 22. századra teszi. A szerzőnek az „iszonyú elnéptelenedésre” vonatkozó állítása ma még vitathatónak tűnik, bárha az emberiség termékenységi arányszáma a jelenlegi ütemben csökken tovább, akkor még ez a jóslat is bekövetkezhet.

HANS JONAS

Hans Jonas fő művében, *The Imperative of Responsibility* (1984), a város és a természet viszonyával is foglalkozik. Jonas az ókori ember és a természet viszonyát az Antigóné kardalára támaszkodva elemzi. Jonas szerint az ember:

„Megerőszkolja a természetet, és ugyanakkor civilizálja önmagát, a kettő kéz a kézben jár. Mindkét esetben dacol az elemekkel, az egyikben úgy, hogy bemerészkedik a természetbe, és ott legyőzi

⁸ Spengler i.m. 146.

⁹ Például 2000-ben és 2008-ban a termékenységi arányszám Budapesten 1,05 és 1,19, míg Magyarországon 1,32 és 1,35 gyerek/nő. KSH Statisztikai tükör. III. évfolyam 2009. 159. szám.

¹⁰ China's Achilles heel. *The Economist*. 21. April 2012.

¹¹ Spengler, i.m. 148.

annak teremtményeit, a másikban pedig úgy, hogy enklávét létesít vele szemben a város és törvényei menedékében. Az ember teremti meg a maga életét, mint emberi életét; ő alakítja ki a körülményeit akarata és szükségletei szerint, és a halált kivéve sohasem áll tanácstalanul semmivel szemben.”¹²

A kardal részletesen taglalja az ember természet feletti hatalmát. Ugyanakkor az ember dicshimnuszából kihallatszik valamilyen fojtott, sőt aggodalmas felhang is. A természeti egész sérthetetlen, amelynek mélységeit az ókori ember tolakodása nem zavarhatta meg, tehát a természetnek, mint kozmikus rendnek az alapvető változatlansága háttérül szolgál a halandó ember minden vállalkozásához. Az ember által okozott egyik legnagyobb változás pedig a város létrehozása volt. Az első városok zárt enklávék voltak a végtelen természetben. A polgárok tevékenysége alapvetően a város határain belül maradt és a természet nemző erőit nem korlátozta. Így létrejött egy ökológiailag elfogadható egyensúly a végtelen természet és a korlátozott számú, méretű és hatóképességű városok között. Fontos, hogy ez a fenntartható állapot nem igényelte a városok tudatos önkorlátozását.

Itt érdemes kitérni a polisz specifikumaira. A polisz – egy központi és gyakran fallal megerősített város mellett – magába foglalta a városhoz tartozó kisebb településeket. A polisz kifejezés a várost alkotó emberekre is utalt, akik szoros közösségként éltek és a városállam lakói a polisz emberi testét, humán szövetét alkották. A görögök, ha csak a város épületeire és tereire, akartak utalni, akkor az *asty* (ἄστυ) fogalmát használták. A poliszok lakossága többnyire nem haladta meg az ötezer főt, így az állampolgárok szoros közösségét, humán testét még vérségi és családi kapcsolatok is erősítették. Tehát a polisz fogalma egyszerre utal a városállamra, mint közigazgatási egységre és a polgárok politikai közösségére, vagyis a városállam humán testére.¹³ A latin nyelvekben még etimológiai kapcsolat is van a város (civitas) és az állampolgárság (citizenhood, citizenship) fogalma között.

A modern emberi léthelyzet alapvetően megváltozott amennyiben az ember mesterséges terei (városok, utak, mezőgazdasági területei) elnyelték a természetet.

„Meggszűnt ugyanis a határ állam (polisz) és a természet között: az ember városa, amely valaha enklávé volt a nem emberi világban, kiterjeszkedik a földi természet egészére, és bitorolja a helyét. Eltűnt

¹² Hans Jonas: Az emberi cselekvés megváltozott természete In. Lányi András: *Természet és Szabadság*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 144.

¹³ Horváth Szilvia: Demokrácia: Lehetőségek és korlátok. *Politikatudományi Szemle* XXVI. 2. 91-108.

a különbség a mesterséges és a természetes között, a természetet elnyelte a mesterséges szférája és ugyanakkor a totális artefaktum, az ember világgá lett művei, amelyek egyaránt hatnak rá és általa, újfajta »természetet« hoznak létre, vagyis egy önálló dinamikus szükségszerűséget, amely az emberi szabadságot egészen új értelemmel szembesíti.”¹⁴

Régen a városok kicsik voltak a környezeti hatásuk elenyésző, ezért nem volt szükség arra, hogy a város korlátozza a természetre gyakorolt negatív hatását. Ezzel szemben a modern városok nagyok, sűrűn lakottak és környezeti hatásuk hatalmas. Ugyanakkor még mindig érvényes a régi etika, azaz a korlátlan hatalommal rendelkező városok nem gyakorolnak önkorlátozást a természettel szemben. Jonas kifejezésével élve egy etikai vákuum jött létre, amit csak úgy lehet orvosolni, ha a városok korlátlan mértékű hatalma a természet felett egy felelős hatalommá alakul át.

Jonas hangsúlyozza, hogy nem az individuális cselekvő és az individuális cselekvés, hanem a kollektív cselekvő és a kollektív cselekvés játszik központi szerepet és ez adja a felelősség releváns horizontját. Az újfajta imperatívuszok azért állnak elő, mert az előállítás foglalta el a cselekvés helyét. Ezért hát az erkölcsnek is be kell hatolnia a kollektív cselekvés és az előállítás területére, amelytől eddig távol tartotta magát. Mindez pedig a modern politika természetét is átalakítja, amelynek új kötelessége, hogy a széles előrelátást igénylő kérdésekkel is foglalkozzon. Tehát az emberi cselekvés megváltozott természete magának a politikának a természetét is meg kell, hogy változtassa.

MURRAY BOOKCHIN

A múlt nagyvárosai Bookchin szavaival élve a „szív közösségei” voltak, morális társulások, melyeket közös ideológiai elkötelezettség és közösségi érzés éltetett. A polgári ideológia és közéletiség magját a jó életbe vetett erős hit alkotta, s ehhez a jó élethez a város kínált színteret és közeget. A jó élet semmiképpen sem jelentett csak jólétet, egyéni kellemségeket és anyagi biztonságot. Sokkal inkább egy jobb életminőséget (goodness), az erényesség és becsületesség formálta életet jelentett. A polgári elhivatottságnak ez az érzése magas szintű spirituális vagy etikai formát is ölthetett. Az előbbire a zsidók Jeruzsálem iránti tisztelete lehet a példa, az utóbbira pedig a görögök Athén iránti rajongása. E két érzelmi, illetve intellektuális szélső pont között a régmúlt idők városlakói általában „társadalmi egységeket” (social compacts)

¹⁴ Jonas i.m. 151.

alkottak, nem elsősorban anyagi és önvédelmi megfontolásokból, hanem a város iránti ideológiai elkötelezettségekkel erősen átítatott hűségükből fakadóan.¹⁵ A régi városok polgárainak erkölcsi szilárdságát és közösségi szellemét számos példa mutatja, úgy, mint a politikai hovatartozással kapcsolatos görög érzelmek, a városi testvériség középkori vonzalma vagy a városi pompa reneszánsz kedvelése, ami áthatotta és összekötötte a régi idők egyébként ezerarcú városi polgárságát.¹⁶

A mai nagyvárosokban ezeknek a közösségi érzéseknek és törekvéseknek a párját sem találjuk, mondja Bookchin. A mai nagyvárosok lakóit inkább olyan magáncélok és vágyak jellemzik, mint „*a jó élet anyagi, kulturális és idegi stimulációja iránti lázas étvágy*”. Nagyvárosokhoz való mai viszonyunkat a pragmatikus anyagi igények jellemzik. A város értékét gyakran az szabja meg, hogy lakóinak milyen helyi szolgáltatásokat kínál. Azt várjuk, hogy személyünket és tulajdonunkat megvédjék, otthonunk biztonságban legyen, szemetünket elvigyék, útjainkat karbantartsák, fizikai és társadalmi környezetünkben rend legyen.

Így a városi „civilizáció”, legalábbis a ma ismert formájában, sokkal inkább privát egyéniségek vagy társaságok érdekében születik, semmint egy összetartó közönség kollektív erőfeszítéséből. A modern nagyváros, mint bármely piactér, mozgalmas központja a névtelen vevők és eladók közötti, nagyrészt magánjellegű érintkezéseknek és árucserének, és kevésbé jellemzi a társadalmilag és etikailag meghatározó társulások létrehozása. A városok értékelésében ma általában az a fontos szempont, hogy üzleti szempontból sikeres vállalkozásnak tekinthető-e. Ha egy város képes „egyensúlyban tartani a költségvetését”, „hatékonyan” működni, minimális költséggel „maximalizálni” a szolgáltatásait, akkor ezek mind a helyhatóság sikerességének mutatói. A vállalat szolgál mintául a városnak, s a városi vezetők büszkébbek menedzseri sikereikre, mint intellektuális képességeikre.

A város polgárságának az individualizálódása és homogenizálódása súlyos pszichológiai és politikai következményeket von maga után. Az egyének, akiknek közösségi élete alig megy túl az egyszerű adófizetők társadalmi szintjén, általában igencsak passzív képet alakítanak ki saját személyiségükről és természeti környezetükről. Az egyre kevesebb hatalmat birtokoló városi polgár nagy valószínűséggel passzív szemlélődővé és visszahúzódóvá válik. A társadalmi önrendelkezés eszközeinek elvesztése emberi mivoltában kisebbséget, ami az egyéniség elvesztéséhez vezethet. A társadalmi és környezeti érdekeltség alapuló testületi politizálás helyett jelentéktelen és közönséges

¹⁵ Murray Bookchin: Városellenes urbanizáció In. Lányi András: *Természet és Szabadság*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 186.

¹⁶ Bookchin i.m. 187.

ügyek kötik le: a vásárlás, a divat, az egyéni megjelenés, a karrier és a szórakozás egy mindentől unalmas környezetben. A városlakók polgári jogainak helyreállítása egyszerre személyes és társadalmi ügy. Ez egyszerre jelentené a privát és a nyilvános egyéniség visszaszerzését, a személyiségét ugyanúgy, mint a várospolgári jogokét.¹⁷

Bookchinnek kétségekívül igaza van abban, hogy a (városi) polgár viszonya városához alapvetően különbözött egymástól egykor és ma. Ugyanakkor ezen különbségekért nem csak az urbanizáció a felelős. Egyrészt az antik városállamban a város és a „nemzet” iránti lojalitás egybeesett, míg ez a nemzetállam kialakulásával nyilvánvalóan megszűnt. A középkori városok számos olyan kiváltságot (jogot) biztosítottak a polgáraiknak, amit ma a (nemzet)állam biztosít az állampolgároknak. Mindez persze nem változtat azon, hogy a városlakókat egyfajta elprivatizálódás jellemzi, lassan nemcsak a lakóhelyükkel, a városukkal szemben, hanem a globalizációval összhangban már a saját népükkel szemben is. S ez a folyamat alássa a helyi szempontok figyelembevételét, a lokalitással szembeni felelősség vállalását.

FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS ÉS A NAGYVÁROS

Jelenleg a legnagyobb megalopolisz Tokió 37 millió lakossal (2016). Ezen a listán az ötvenedik Chükjo (Japán) 9,1 millió lakossal (2010) és századik Monterrey (Mexico) 4,6 millió lakossal (2017). A nagyvárosok többségében fenntarthatatlan folyamatok zajlanak le. Ez azt jelenti, hogy folyamatosan nő a városok mérete, lakossága, a nem-megújuló erőforrások felhasználásának és a szennyező anyagok kibocsátásának a mértéke.

Felmerül a kérdés, hogy a nagyvárosokban vagy a vidéken élők ökológiai lábnyoma a nagyobb? Mindkét helyzet előfordul. A Global Footprint Network néhány nagyváros esetében magasabb ökológiai lábnyomot mért, mint vidéken.¹⁸ Szerintem ez a különbség egyszerűen abból adódik, hogy a fenntarthatatlan jellegű nagyvárosban élők gazdagabbak, mint a vidékiek. Ezzel szemben a londoni székhelyű IIED úgy találta, városlakók szénlábnyoma kisebb, mint a nemzeti átlag.¹⁹ Egy fenntartható városnak éppen az a specifikuma, hogy a magasabb jólétet alacsonyabb környezetterheléssel biztosítja.

¹⁷ Bookchin i.m. 189.

¹⁸ Az ökológiai lábnyoma a görögöknek 4,41, az athéniaknak 4,84; a spanyoloknak 4,05, míg a barcelonaiaknak 4,52; az egyiptomiaknak 1,79, a kairóiaknak 2,85 gha/fő. *Global Footprint Network: City and Regional Work*. <https://www.footprintnetwork.org/our-work/cities/>

¹⁹ Például a londoniak esetében 6,2, míg az UK átlag 11,19; a New York-i átlag 7,1, miközben az amerikai 23,92 tonna CO₂/fő. *City dwellers have smaller carbon*

Ha a fenntartható fejlődésnek Brundtland, Daly és Jonas által alkotott definícióit alkalmazzuk a városra, akkor a következő állításokat tehetjük. A város jövő generációit nem szabad megfosztani a saját szükségleteik kielégítéseinek a lehetőségeitől. Továbbá a városnak a régió ökológiai eltartóképességét sem szabad átlépni. Jonas definíciójából pedig az következik, hogy úgy kell viselkednünk, hogy biztosítsuk a valódi emberek által alkotott és működtetett városok földi megmaradását.²⁰

A fenti meghatározások alapján kijelenthető, hogy az a város működik fenntartható módon, amelynek működése nem veszélyeztetheti a saját létezését, tehát nem éli fel a környezeti forrásait, nem adósodik el és a lakossága sem nő vagy csökken túlságosan gyors ütemben. Önmagából a város pusztulásából nem következik, hogy fenntarthatatlanul működött. Például a Vezúv kitérése 79-ben elpusztította Pompeii és Herculaneumot, ebből azonban nem következik, hogy ezek a városok fenntarthatatlan módon működtek. Más a helyzet Detroit gazdasági összeomlásával, amelybe nyilvánvalóan szerepet játszott a város vezetőinek rossz döntései, ezért joggal mondhatjuk, hogy Detroit gazdasági szempontból nem fenntartható módon működött.

Szerintem mindenféle településnek van esélye arra, hogy fenntartható váljon. A falvaknak csak arra kell figyelnie, hogy ne lépjék át a biorégiójuk kapacitását. Egészen más a helyzet a megapoliszok esetében, amelyeknek csak úgy válhatnak fenntarthatóvá, ha egyben okos városokká is válnak. Energiatakarékosság szempontjából az is fontos, hogy az emberek minél kevesebbet és minél kisebb káros anyag kibocsátással utazzanak. Ebből a szempontból New York City sokkal közelebb áll a fenntarthatósághoz, mint Los Angeles, tekintve, hogy hozzávetőleg ugyanakkora területen az előbbiben 8,5, míg az utóbbiban csak 3,9 millió laknak. A térbeli kiterjedés nemcsak a közlekedés és a lakhatás, hanem azért is problematikus, mert a föld felülete véges és az emberiség már most is túl nagy területet foglal el a természetből. A fenntartható fejlődés szempontjából a magas népsűrűségű tömbházakra épülő városok előnyösebbek, mint az alacsony népsűrűségű kertvárosok.

A város fenntartható fejlődése a következő követelményeket tartalmazza. A városnak a működése során folyamatosan csökkenteni kell a nem-megújuló erőforrások felhasználását és ezzel párhuzamosan növelni kell a megújuló természeti erőforrások arányát. Ugyanakkor még ez utóbbi felhasználásának a mértéke is legyen összhangban a természeti környezet regenerálódó képességével. Az erőforrásokat egyre hatékonyabban kell felhasználni, amelyre a

footprints, study finds. <https://www.theguardian.com/environment/2009/mar/23/city-dwellers-smaller-carbon-footprints>

²⁰ Tóth I. János: Fenntartható fejlődés – filozófiai reflexiók. *Sztelozófia*. I. 93-107., 2018.

technikai haladás ad lehetőséget.²¹ Továbbá a város környezetszennyezésének kisebbnek kell lennie, mint a környező természet hulladékfeldolgozó és asszimiláló kapacitása. Ha a város ennél több hulladékot termel, akkor gondoskodni kell annak kezeléséről. Tehát a modern világvárosok csak úgy válhatnak fenntartható városokká, ha egyben technikailag fejlett, a megújuló erőforrásokat hatékonyan felhasználó okos városokká is válnak. Az emberiség extenzív növekedését csak egy intenzív technológiai fejlesztéssel lehet kompenzálni. A nagyvárosok fenntarthatósága csak úgy biztosítható, ha az ökológikus célok kiegészülnek a modern technikával.

Egy város fenntarthatóságának fontos előfeltétele, hogy a város kiterjedése, illetve környezetterhelése ne nőjön, sőt csökkenjen, figyelembe véve az emberiség túlfogyasztását. Ez nem feltétlenül azt jelenti, hogy a városok lakosságának csökkennie kell, hanem csak azt, hogy a fajlagos környezetterhelés gyorsabban csökkenjen, mint ahogy a város lakossága nő. Továbbá azt is hangsúlyozni kell, hogy léteznek olyan társadalmi és gazdasági paraméterek, amelyek bár közvetlenül nem környezeti jellegűek, de a fenntarthatóság szempontjából mégis fontosak (pl. eladósodás, demográfiai folyamatok).

ÖSSZEFOGLALÁS ÉS KITEKINTÉS

A mezőgazdaságra áttérve kialakult a földhöz rögzített parasztnak rétege. Az emberi fejlődés következő fontos állomása a városok létrehozása volt, amely mobilabb életre adott lehetőséget. Az első városok zárt enklávék voltak a végtelen természetben. Ezeknek a városoknak az ökológiai lábnyoma kicsi volt, amit a szinte érintetlen természet könnyedén tudott ellensúlyozni. A népek és benne a városok még az újkorban is stabil és fenntartható egységeket alkottak.

A történelem egyik alapvető sajátossága a városok méretének a folyamatos növekedése. Idővel kialakultak a nagyvárosok, amelyek környezeti, társadalmi és demográfiai értelemben is fenntarthatatlan entitások. Ennek számos oka van. Egyrészt a nagyvárosok demográfiai, gazdasági és ipari növekedése óriási ökológiai lábnyomot eredményez, miközben a kizsákmányolt természet is folyamatosan pusztul. Ebből következően a természet a városoknak a környezetre gyakorolt negatív hatásait már nem tudja ellensúlyozni. Az így kialakult etikai vákuumot csak úgy lehet felszámolni, ha a nagyvárosok korlátlan mértékű természetfeletti hatalma egy felelős hatalommá alakul át.

Másrészt a modernizáció nemcsak a természetet és a falusi életet nyeli el, hanem a nagyvárosi életet is átformálja, amennyiben a benne élő embereket

²¹ Zalavári József: *A forma tervezése. Designökológia*. Scolar Kiadó, 2008. 51.

individualizálja, homogenizálja és privatizálja. A modern nagyvárosok sokkal inkább a privát egyéniségek vagy társaságok érdekében születnek, semmint egy összetartó közösség kollektív erőfeszítéséből. Ezt a folyamatot le kell állítani és a városokat újra élő közösségekké kell formálni, hangsúlyozza Bookchin. *A város diadala* című könyv szintén azt hangsúlyozza, hogy a városok sikerességének a kulcsa a jól képzett és innovatív lakosokban rejlik, akik ehhez stabil jogi, gazdasági és demográfiai környezetet biztosítanak.²²

Harmadrészt az urbanizáció demográfiai szempontból is egy paradox helyzetet hoz létre. Ugyanis a fejlett világ nagyvárosaiban a népesség gyors növekedésének kizárólagos oka a bevándorlás. Ez egyrészt növeli a környezeti szempontból vett fenntarthatatlanságot, másrészt új problémák forrása. Önmagában a csökkenő termékenységi arányszám környezeti szempontból előnyös lenne, az egy másik kérdés, hogy a világvárosok, mint lokális olvasztótégelyek képesek-e egyesíteni a különböző nyelvű, kultúrájú és etnikumú embertömegeket. Ennek hiányában a világvárosok úgy idegenednek el a saját népiükől, hogy közben egy új kulturális egységet sem képesek megalkotni. A történelemből tudjuk, hogy a népeknek lehetnek nagyvárosai, de az még egy nyitott kérdés, hogy az emberiségnek lehetnek-e világvárosai. Ahogy a népek, úgy a nagyvárosok is demográfiai válaszút elé kerültek, ahol egyrészt a stacionárius létszám, másrészt a nemzetközi vagy a hazai bevándorlás preferálása között választhatnak. Magam részéről úgy gondolom, hogy az ideális megoldás az lenne, ha városok lélekszáma állandósulna, amely mögött a nagyvárosok és a vidék lakosságának összességében kettes körüli termékenységi arányszáma állna.

Egy város fenntarthatósága sohasem érhető el pusztán technikai és adminisztratív lépésekkel. Egy ilyen radikális átalakulás csak akkor tud bekövetkezni, ha a város polgárai a fenntarthatóság értékét elsőrendű prioritásként kezelik, amelyért egyéni áldozatokat is hajlandók hozni. Ahogy régen a poliszoknak, úgy a modern nagyvárosoknak is egységes egészként kell működniük. Ez pedig könnyebben megteremthető az egységes kultúrájú és identitású nagyvárosokban, mint a kulturálisan és identitásában megosztott világvárosokban.

²² Edward L. Glaeser: *Triumph of the City*. New York. Penguin Press. 2011.